

УДК 342.9

В. С. Чорней
здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

**СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ**

Постановка проблеми. В умовах розбудови України як правової, демократичної держави, із прозорою структурою влади важливим є питання правильного орієнтування роботи державних органів з метою забезпечення не тільки їх ефективності, але й забезпечення законності прийнятих рішень. Численні реформаційні процеси, які активізувались останнім часом на території країни в зв'язку з обранням європейського вектору розвитку, вимагають, у першу чергу, зміни формату діяльності офіційних відомств за взірцем країн Єврозони. Забезпечення реалізації подібного завдання потребує поступової підготовки та зміни функціоналу владного апарату, а також механізму його правового регулювання. Якщо говорити безпосередньо про органи прокуратури, то за останній час їх було суттєво перероблено та приведено до вигляду прокуратур багатьох західноєвропейських країн. Водночас, багато моментів в діяльності даних органів все ще потребує опрацювання та розвитку, зокрема, питання правового регулювання адміністративно-правового примусу в їх роботі. Вказана категорія має комплексний характер та відповідний правовий механізм, сутність та структуру якого варто дослідити в даній статті з метою побудови в подальшому шляхів удосконалення проблематики адміністративно-правового примусу в діяльності прокуратури України.

Стан дослідження проблеми. Окремі проблемні питання, пов'язані із реалізацією окремих функцій органами прокуратури, досліджувались у працях: С.В. Мочерного, І.О. Личенко, Р.С. Квасницького, С.О. Джерелейко, М.С. Дороніна, Ю.А. Ведернікова, А.В. Папірної, О.Н. Куракіна, В.Н. Хропанюка та інших. Втім, справедливим буде вказати, що питання механізму застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури проекту фактично залишилось по за увагою вчених-юристів.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у тому, щоб надати характеристику механізму правового регулювання застосування органами прокуратури адміністративно-правового примусу, а також встановити структури цього механізму.

Виклад основного матеріалу. Значення категорії механізму не тільки у контексті застосування адміністративно-правового примусу в діяльності

органів прокуратури, але й праві загалом досить велике. В загальному значенні термін «механізм» визначається, як: пристрій, що передає або перетворює рух; пристрої, машини, транспортні засоби, що здійснюють переміщення, транспортування вантажів; механізм машини, вихідна ланка якого має робочий орган; послідовність дій окремих елементів, засобів для забезпечення захисту пристрою, обладнання; сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ; сукупність засобів, що виключають звертання програми до ділянок пам'яті, які їй не належать; внутрішня будова, система чого-небудь; метод, спосіб, сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище; сукупність організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються діючі у конкретних умовах економічні закони [1;2].

Багато вчених розглядали значення поняття «механізм» в загальнонауковому сенсі та надавали на основі цього власні наукові обґрунтувань. О.М. Лоцихін зауважує, що механізм – це певні системи або структури, яким властиві відповідні функції. Це суб'єкти або об'єкти відповідних правовідносин, носії певних функцій, учасники певної діяльності. Водночас функції – це насамперед об'єктивно існуючі явища, але вони здійснюються за наявності адекватного механізму [3, с. 317]. С.В. Мочерний під категорією «механізм» вбачає систему певних ланок та елементів, що приводять їх у дію [4, с. 135]. І.О. Личенко в своєму дисертаційному дослідженні доходить висновку, що термін «механізм» було запозичено з механіки, і в загальному він означає систему ланок, що взаємодіють та взаємодіючи функціонують [5, с. 52]. Р.С. Квасницька та С.О. Джерелейко характеризують механізм як систему, що визначає послідовність здійснення певних процесів або порядок виконання відповідних робіт [6, с. 67]. М.С. Дороніна уточнює складові механізму та розглядає його як складну систему, що має вхід та вихід. Вона акцентує увагу на необхідності підбору таких елементів розробником механізму, які на виході дадуть бажані значення істотних параметрів при мінімальних втратах енергії [7, с. 128].

В юридичній науці, наприклад, Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна вважають, що механізм

правового регулювання – це взята в сукупності система правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин [8]. З позиції О.Н. Куракіна механізм правового регулювання – це нормативно-організований, послідовно здійснюваний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя за допомогою адекватних правових засобів [9, с.22]. В.Н. Хропанюк вказує, що механізм правового регулювання – це система правових засобів, за допомогою яких здійснюється упорядкованість суспільних відносин відповідно до цілей і задач правової держави [10]. М.С. Кельман та О.Г. Мурашин визначають механізм правового регулювання як єдину систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативне правове впорядкування суспільних відносин та подолання перепон, які стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [11, с. 372].

Отже, підсумовуючи викладені вище визначення варто констатувати, що недоліком більшості вчених трактувань є наслідування базисної ідеї відносно значення механізму правового регулювання, шляхом зміни її зовнішніх ознак. В цей же час внутрішня сутність механізму правового регулювання за визначенням більшості науковців загалом не змінюється. Відповідно до нашого бачення, механізм правового регулювання в класичному вигляді варто розуміти, як набір всього масиву юридичних явищ, які використовуються для забезпечення досягнення мети правового регулювання – упорядкування суспільних відносин. При цьому, складові елементи даного механізму використовуються повністю та взаємозалежно, що, в свою чергу, забезпечує головну ознаку механічної системи – активність. Враховуючи викладене, механізм застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури являє собою систему взаємопов'язаних, законодавчо визначених активних елементів правової дійсності, які забезпечують регулюючий вплив права на відносини, які виникають в галузі здійснення органами прокуратури адміністративно-примусових повноважень.

В той же час подібне визначення є обмеженим, а для його повного освітлення варто встановити, які саме елементи становлять зміст механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури.

В площині базової юридичної теорії існує не менше коло доктринальних поглядів на структуру досліджуваної категорії. Наприклад, К.Г. Волинка доводить, механізм правового регулювання формують такі елементи: юридичні норми; нормативно-правові акти; акти офіційного тлумачення; юридичні факти; правовідносини; акти правореалізації; правосвідомість; режим законно-

сті та правопорядку, який впроваджується в результаті досягнення цілей правового регулювання [12, с. 108].

На думку Ю.В. Кривицького до системи елементів механізму правового регулювання необхідно віднести наступні правові засоби: норми права; правовідносини; акти застосування; акти тлумачення норм права. При цьому, зауважує автор, останні два елементи є факультативними [13, с. 77].

Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна розглядають механізм правового регулювання через призму таких елементів:

- норма права – загальнообов'язкове правило (модель) поведінки, яке встановлює для суб'єкта як можливий варіант поведінки – суб'єктивні права, так і необхідний варіант поведінки – юридичні обов'язки. Завдання цього елемента полягає в тому, щоб: • визначити загальне коло людей, на яких він розповсюджується; • визначити зміст поведінки суб'єктів; • визначити обставини, за яких особа повинна керуватися цим правилом поведінки; • розкрити саме правило поведінки;

- правові відносини – відносини, що виникають на основі норм права. У них індивідуалізуються положення норми права, конкретизуються права та обов'язки певних суб'єктів, їх повноваження і юридична відповідальність. Правовідносини виконують такі функції: визначають конкретне коло осіб, на яких розповсюджується дія норм права в певний момент; закріплюють конкретну поведінку, якої повинні або можуть дотримуватись суб'єкти; є умовами для можливого приведення в дію спеціальних юридичних дій з метою забезпечення суб'єктивних прав, обов'язків та відповідальності;

- юридичні факти – конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення суб'єктивних юридичних прав та обов'язків;

- акти реалізації, прав і обов'язків – фактична поведінка суб'єктів правовідносин щодо здійснення своїх прав і обов'язків. Саме реалізація прав і обов'язків завершує «роботу» механізму правового регулювання – реальна поведінка така, на яку було спрямоване правове регулювання [14].

С.В. Клименко пише, що «деталлями» (структурними елементами) механізму правового регулювання є такі правові явища: система норм права, їх реалізація, правовідносини і правосвідомість [15, с. 122].

Отже, як і у випадку із науковим обґрунтуванням поняття механізму правового регулювання, доктринальні позиції відносно структури даного механізму також різняться. При цьому в більшості випадків вчені виділяють одні і ті ж елементи, але неоднomanітно трактують їх зміст та нехтують рядом інших важливих його складових. В зв'язку з цим, враховуючи вищевикладене та беручи

до уваги відмічені нами аспекти вище, до елементів механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури слід віднести.

- Норми права. Як пише О.Ф. Скакун, специфічне завдання норми права в механізмі правового регулювання полягає в тому, щоб: визначити загальне коло людей, на які вона поширює свою дію; встановити зміст суспільних відносин (зміст поведінки суб'єкта), а також об'єкти правовідносин; визначити обставини, в яких особа повинна керуватися даним правилом поведінки; розкрити саме правило поведінки вказівкою на права і обов'язки учасників відносин, що регулюються, характер їх зв'язку між собою, а також державно-примусові заходи, що застосовуються до осіб у разі невиконання ними юридичних обов'язків [16, с. 499–500; 17, с. 133]. К.Г. Волинка вважає, що норма права – це міра суспільно корисної поведінки, спрямована на досягнення мети соціального регулювання. Автор підкреслює, що соціальні норми регулюють неабиякі, а найтипівіші суспільні відносини [18, с. 110]. Таким чином, норма права є найбільш базовим складовим елементом правового регулювання, в якому закріплюється вихідне правило поведінки суб'єктів відносин в галузі застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури. Фактично, норми права відіграють роль «наріжного каменю» всієї структури правового регулювання, адже саме з них складаються офіційні державні акти, положення яких виражають юридичний вплив на вказану систему відносин.

- Правові принципи. Як зазначають вчені, наприклад, М.Н. Марченко, принципи права – це основні ідеї, вихідні положення, які визначають особливості формування, розвитку і функціонування права [19, с. 22]. За П.М. Рабіновичем, принципи права – це керівні засади (ідеї), які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування і розвитку людини і суспільства та визначають зміст і спрямованість правового регулювання [20, с. 65]. Так, принципи займають важливе місце у механізмі правового регулювання будь-якого об'єкту, у тому числі відносин які виникають під час застосування органами прокуратури адміністративно-правового примусу. Принципи постають абстрактними ідеями, найвищими стандартами «належної» правової реальності. Вони розчинюються у нормативному матеріалі, однак, не є матеріальними юридичними нормами у класичному варіанті. Зокрема, у принципах уособлюється ідея законності на забезпечення якої спрямовано всю діяльність органів прокуратури, а також рівності всіх людей та громадян, найвищої цінності їх життя та здоров'я тощо.

- Правовідносини. Поняття «правовідносини» на думку С.С. Алексєєва вважає виражає інди-

відуалізований суспільний зв'язок між особами, який характеризується наявністю суб'єктивних юридичних прав і обов'язків та підтримується (гарантується) примусовою силою соціалістичної держави [21]. С.Ф. Кечек'ян писав, що правовідносини – це особливі ідеологічні відносини, які виникають внаслідок впливу норм права на поведінку людей [22, с. 84–85]. Тобто, правові відносини в даному випадку складаються предмет правового регулювання. Саме на них розповсюджується юридичний вплив, який реалізується за допомогою інших елементів механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури. Подібні правовідносини виникають в галузі виконання прокурорами покладених на них законом функцій, внутрішнього управління підрозділами органів прокуратури, реалізації наглядово-контрольної діяльності по відношенню до інших правоохоронних органів тощо.

- Форми та методи застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури. Останнім елементом досліджуваного у даній статті механізму правового регулювання є правові форми та методи – сукупний інструментарій, набір моделей відповідних дій та операцій за допомогою яких приводиться до життя адміністративно-правовий примус в роботі органів прокуратури, що є окремою теоретичною проблематикою.

Висновки. Таким чином, саме так на нашу думку виглядає структура механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури. Безперечно, це лише одна з можливих теоретичних позицій, однак, саме вона найбільш ґрунтовно показує всі об'єктивні особливості системи юридичного впливу на правовідносини, що виникають у контексті діяльності прокуратури України. Ґрунтуючись на виділених елементах у підсумку даної статті варто визначити, що механізм правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури – це система юридичних норм, принципів, методів та форм, в яких знаходить своє вираження юридичний вплив на суспільні відносини, що виникають в момент провадження уповноваженими особами органів прокуратури повноважень щодо застосування заходів адміністративно-примусового характеру.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Словник іншомовних слів; за заг. ред. О.С. Мельничука. К., 1974. 776 с.
3. Лоцихін О.М. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави: дисертація / Національна академія наук України інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2010. 453 с.

4. Економічна енциклопедія : у 3 томах / Мочерний С. В. Київ. Видав. центр. Академія, 2000. Том 1. 2000. 864 с.

5. Личенко І.О. Адміністративно-правовий захист права власності в Україні: дисертація. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2009. 264 с.

6. Квасницька Р.С. Організаційно-економічний механізм забезпечення бюджетування діяльності промислових підприємств України / Р.С. Квасницька, С.О. Джерелейко. *Вісник ХмНУ*. № 5. Т. 1. 2012. С. 66-70.

7. Дороніна М.С. Управління економічними та соціальними процесами підприємства: монографія М.С. Дороніна. Харків: ХДЕУ, 2002. 31с.

8. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права : навч. посіб. / Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. К. : Знання, 2008. 333 с.

9. Куракін О. М. Поняття механізму правового регулювання в семантичному розрізі. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Юридичні науки»*. Вип. 1. Т. 1. С. 20-22.

10. Хропанюк В.Н. Теорія государства и права. 3-е издание доп. и исправл., «Интерстиль», «Омега-Л», 2008 г. 384 с.

11. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2008. 477 с.

12. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с.

13. Кривицький Ю. В. Механізм регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74-79.

14. Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: вид.-во «Знання». 2008. 333 с.

15. Клименко С. В. Основы государства и права. Пособие для поступающих в юридические вузы / Клименко С. В., Чичерин А. Л. М. : Издательство «Зерцало». 1999. 354 с.

16. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Пер. з рос. / Скакун О. Ф. Харків : Консум, 2001. 656 с.

17. Подорожній Є.Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України: дисертація. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 426 с.

18. Бобылев А. И. Теоретические проблемы правового регулирования / А. И. Бобылев // *Право и политика*. 2002. № 8. С. 10–16.

19. Общая теория государства и права. Академический курс: В 2 т. / Под ред. М. Н. Марченко. М.: Зерцало, 1998. Т.2: Теория права. 656 с.

20. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Посіб. для студентів спеціальності «Правознавство». Вид.2-е, зі змінами і доповненнями. К., 1994. 236 с.

21. Алексеев С.С. Общая теория социалистического права. Свердловск, 1964.

22. Шабанов Р.І. Правове регулювання працевлаштування в Україні: дисертація. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. 2005. 182 с.

Анотація

Чорней В. С. Сутність та структура механізму застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури. – Стаття.

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених, узагальнено наукові підходи щодо визначення сутності та змісту понять «механізм» та «правовий механізм». Визначено зміст механізму застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури та окреслено його характерні особливості. Висвітлено структуру механізму застосування адміністративно-правового примусу органами прокуратури та проаналізовано зміст кожного його елементу.

Ключові слова: механізм, механізм правового регулювання, структура механізму правового регулювання.

Аннотация

Чорней В. С. Сущность и структура механизма применения административно-правового принуждения органами прокуратуры. – Статья.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых, обобщены научные подходы к определению сущности и содержания понятий «механизм» и «правовой механизм». Определено содержание механизма применения административно-правового принуждения органами прокуратуры и обозначены его характерные особенности. Очерчена структура механизма применения административно-правового принуждения органами прокуратуры и проанализировано содержание каждого его элемента.

Ключевые слова: механизм, механизм правового регулирования, структура механизма правового регулирования.

Summary

Chornei V. S. The essence and structure of the mechanism of application of administrative and legal coercion by the prosecutor's office. – Article.

The article, based on the analysis of scientific views of scientists, summarizes scientific approaches to defining the essence and content of the concepts "mechanism" and "legal mechanism". The content of the mechanism of application of administrative and legal coercion by the prosecutor's office is determined and its characteristic features are outlined. The structure of the mechanism of application of administrative and legal coercion by the prosecutor's office is highlighted and the content of each of its elements is analyzed.

Key words: mechanism, mechanism of legal regulation, structure of mechanism of legal regulation.